

О

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Абікулова М.І.

ст.наук.співр. відділу фондів

Ржевська Ю.О.

заступник директора з наукової роботи

Херсонський обласний краєзнавчий музей

Прохорова І.А.

д.т.н., професор кафедри дизайну

Чепелюк О.В.

д.т.н., професор, зав. кафедри дизайну

Херсонський національний
технічний університет

ПРЯДІННЯ І ТКАЦТВО НИЖНЬОГО ПОДНІПРОВ'Я У ФОНДАХ ХЕРСОНСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ (III – ТИСЯЧОЛІТТЯ ДО Н.Е. – IV СТОЛІТТЯ Н.Е.)

Анотація. У даній статті розглянуті аспекти виникнення і розвитку прядіння і ткацтва на території Нижнього Подніпров'я в період III – тисячоліття до н.е. – IV століття н.е. на основі дослідження предметів колекції фондів Херсонського обласного краєзнавчого музею.

Ключові слова: прядіння, ткацтво, історія, музей.

Аннотация. Абикулова М.И., Ржевская Ю.А., Прохорова И.А., Чепелюк Е.В. Прядение и ткачество Нижнего Поднепровья в фондах Херсонского областного краеведческого музея (III – тысячелетие до н.э. – IV век н.э.). В данной статье рассмотрены аспекты возникновения и развития прядения и ткачества на территории Нижнего Поднепровья в период III – тысячелетия до н.э. – IV век н.э. на основе анализа предметов коллекции фонда Херсонского областного краеведческого музея.

Ключевые слова: прядение, ткачество, история, музей.

Надійшла до редакції 6.02.2012

The summary. Abikulova M.I., Rjevskaya U.A., Prohorova I.A., Chepelyuk E.V. Spining and Weaving of Lower Dniepro River areas held in the Kherson Museum of Regional Studies. (the 3d millenium BC – the 4th c. AD). In given article aspects of spinning and weaving origin and development in territory of Lower Dniepro River areas in 3d millenium BC – the 4th c. AD are considered. Analysis made on the basis of the investigation of subjects of the Kherson Museum of Regional Studies funds.

Keywords: spinning and weaving, history, museum.

Постановка проблеми. Одночасно з появою людини виникла необхідність в покровах для тіла. Достатньо довго в їх якості використовувалися шкіра і хутро тварин, поки людина не почала створювати полотна з волокон і ниток. У сучасних краєзнавчих музеях зібрано достатню кількість експонатів, які доцільно систематизувати та прослідкувати розвиток текстилю в різних регіонах України.

Метою даного дослідження є аналіз історії виникнення і розвитку прядіння та ткацтва на території Нижнього Подніпров'я на основі розбору документальних матеріалів, що зберігаються в Херсонському обласному краєзнавчому музеї (ХОКМ).

Межі дослідження охоплюють період III – тисячоліття до н.е. – IV століття нашої ери.

На сьогоднішній день відсутня достатня кількість досліджень у цій сфері та окремих публікацій щодо розвитку прядіння та ткацтва на півдні України.

Результати дослідження. *Впродовж III – початку II тисячоліття до н.е. у племен ямної культури* прядіння розвивалося як новий вид домашнього заняття. Знахідки цього періоду, що зберігаються в музеї, нечисленні. Це глиняні прясла з уламків посудин з наскрізним отвором і кістяні шила для виготовлення волокон і тканин (рис.1), знайдені на Михайлівському поселенні в Нововоронцовському районі Херсонської області [1].

Кочові племена цього періоду також були знайомі з прядінням і ткацтвом. Про це свідчать залишки тканин ямної культури, знайдені в кургані с. Каїри Горностаївського району Херсонської області (рис.2).

В епоху бронзи (II – початок I тисячоліття до н.е.) знахідки пряслець характерні майже для всієї території нижнього Подніпров'я. Пряслеця епохи бронзи виготовлялися з кістки і глини. Найчастіше вони були конічної і біконічної форми. Залишки веретен цього часу доки нам невідомі. У Нижньодніпровських пісках в могильнику у с. Широке і в інших місцях Херсонського краю засновником Херсонського музею В.И. Гошкевичем [2] знайдена велика кількість бронзових голок з вушками, що використалися в епоху бронзи для виготовлення одягу з тканини (рис.3). З розвитком бронзолivarного виробництва бронзові голки все частіше витісняють кістяні голки і проколи.

У цей період пізньої бронзи на території краю з'являються кам'яні праски для запрашування тканин і швів шкіри (рис 4), що є свідченням про повсюдне поширення тканин і їх використання для створення одягу.

Рис. 1. Кістяні шила і глиняні прясла для виготовлення пряжі з Михайлівського поселення. (Експозиція ХОКМ)

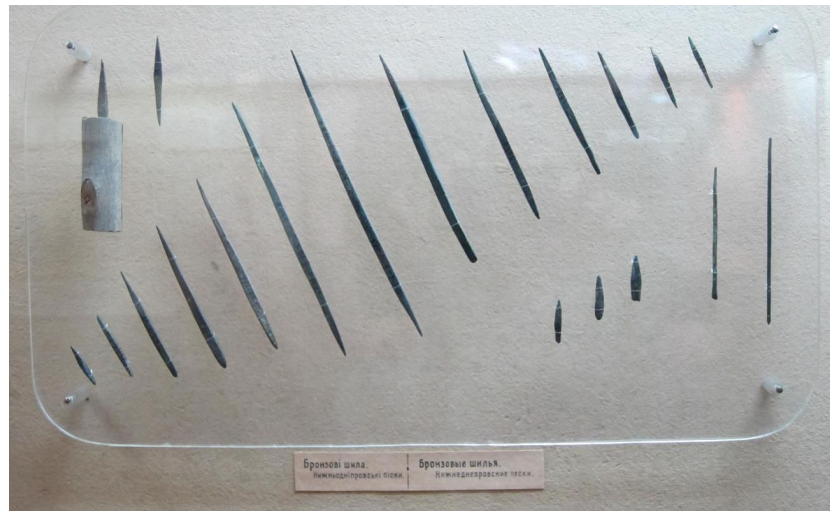

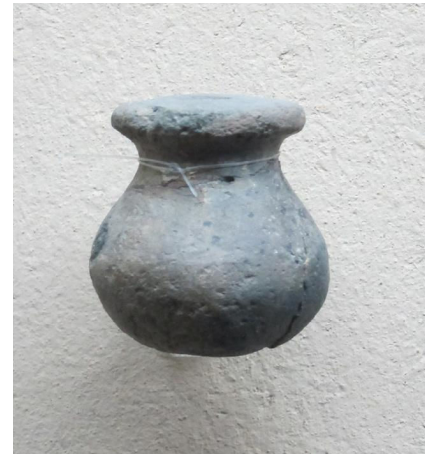
Рис. 3. Бронзові голки і шила, знайдені на Нижньодніпровських пісках. (Експозиція ХОКМ)

Рис. 2. Залишки тканин полотняного переплетення, с. Каїри. (Експозиція ХОКМ)

а)

б)

Рис. 4. Кам'яна праска, знайдена у с. Михайлівка Нововоронцовського району (а) і прясельце у вигляді посудини, знайдене у пгт Каланчак (б). (Експозиція ХОКМ)

а)

б)

Рис. 5. Прясельце, реконструйоване веретено (а), відбитки тканин на днищах скіфських ліпних горщиків (б). (Експозиція ХОКМ)

Рис.6. Копія розпису старогрецької вази

Рис.7. Ткацьке спорядження – прясельця і грузила. (Експозиція ХОКМ)

а)

б)

Рис 8. Глиняні грузила для ниток основи (а), кістяні і глиняне намотування для ниток (б), знайдені на горіщі римського часу “Золотий мис” у с. Широка балка Білозерського району. (Експозиція ХОКМ)

Наступний етап у розвитку прядіння і ткацтва на території краю – **скіфо-сарматський період, що датується від VI століття до н.е. до IV століття н.е.** У матеріальній культурі скіфів простежується “зональність форм господарства і побуту” [3]. У степових племен, що заселяли територію Нижнього Подніпров’я, інтенсивно розвивається кочове скотарство. Причому вівіці, як за археологічними даними, так і за свідченням старогрецького історика Геродота, займають за чисельністю в стаді друге місце. Тому шерсть стала основною сировиною для скіфських тканин. Друге місце після неї займали коноплі. Знаряддя праці, що застосовувалися у скіфів для прядіння ниток, численні і добре вивчені. Це кістяні і срібні веретена різної

форми, класифіковані археологами в п’ять типів [3]. Всюди зустрічаються прясельця різної форми, виготовлені з глини, уламків античних амфор, свинцю, деяких порід каменю.

Археологи припускають, що кочові і напівкочові степові скіфи, на відміну від лісостепових [4], не знали ткацького верстату, а користувалися примітивним пристосуванням для натягування основи і човником для утоку. Ткацький верстат з’явився лише на пізньому етапі скіфської культури – з перших століть до н.е. до перших століть н.е. Найімовірніше, його поява пов’язана з впливом античної культури, з якою пізні скіфи були добре знайомі. На городищах і поселеннях цього часу часто зустрічаються глиняні пірамідальні грузила для відтягування ниток основи [5].

Тканини в скіфських похованнях зустрічаються порівняно часто. Це не лише тканини, використовані для одягу, але і тканини у вигляді “ганчірочок”, в які скіфи завертали різні предмети. Відомі відбитки тканин на днищах ліпних горщиків, знайдені під час розкопок скіфських поселень у с. Первوماївка [5] і в інших місцях (рис.5). Скіфські тканини забарвлювалися природними барвниками в синій, червоний, бузковий, жовтий та інші кольори. Вовняні тканини найчастіше мали репсове і саржеве переплетення, а тканини з конопель – полотняне, що характерно для сучасного асортименту вовняних і льняних тканин. Але, як відмічає С.А. Яценко в [6], скіфам також були відомі тканини “ажурного, гобеленового переплетень і парчеві тканини”, а також шовкові тканини атласних переплетень, що привозилися з країн Сходу.

Прядіння і ткацтво у *сарматських племен* було поширено у меншій мірі, ніж у скіфів. Сармати постійно кочували. У побуті і у виготовленні одягу вони більше використали шкіру і повсть. Але ткацтвом вони також займалися [4]. Сармати ткали грубі та тонкі вовняні і конопляні тканини. Зустрічалися і шовкові тканини, але вони завозилися для багатой знаті “великим шовковим шляхом” з Китаю. Шовкові тканини в побуті сарматських племен – це перші археологічні свідчення належності нашої території до маршруту цього торгового шляху [7].

З VI століття до н.е. по IV століття н.е. в південній частині сучасної Херсонщини одночасно зі скіфами і сарматами мешкало *старогрецьке населення*. Поселення древніх греків на території *сучасної Херсонщини* входили до складу Ольвійського полісу. У древніх греків прядіння і ткацтво були вже добре розвиненим домашнім виробництвом [8]. Для прядіння використовувалися веретена і прясельця, а ткали на вертикальних ткацьких верстатах з глиняними грузилами. Про широке поширення в побуті греків прядіння і ткацтва свідчить розпис однієї із старогрецьких ваз (рис.6). На цьому зображенні можна побачити, як жінки прядуть і фарбують пряжу, а також тчуть на вертикальному верстаті.

На рис. 6. добре видно вертикальний ткацький верстат, з готовою тканиною, натягнутими нитками, човником, грузилами і двома дівчатами, що займаються прокладанням човника. Подібні вертикальні верстати, ймовірно, були поширені в античних поселеннях півдня Херсонщини. На рис.7 представлено ткацьке спорядження цього періоду, знайдене на Білозерському античному поселенні [5].

У Херсонському обласному краєзнавчому музеї зберігається значна кількість знарядь праці прядіння і ткацтва, знайдених на Березані, в Ольвії та на інших античних поселеннях краю, які свідчать про поширення цих ремесел на півдні Подніпров'я. Це залишки кістяних веретен, намотування, глиняні грузила (рис 8). Вони вже мали правильну форму, на окремих з них збереглися мітки, відбитки різних предметів, у тому числі і ключів.

Сировиною для античних тканин, як правило, були шерсть, льон, коноплі. Окрім звичайної техніки виготовлення тканини (полотно, саржа, репс) існува-

ла також техніка візерункового ткацтва і ткацтва гобеленів. Унікальними є тканини, прикрашені розписом і вишивкою, залишки яких знайдені на античних пам'ятниках північного Причорномор'я [9].

У *подальших дослідженнях* автори планують провести аналіз розвитку і становлення прядіння і ткацтва на території Нижнього Подніпров'я в період з IV століття н.е. до XX століття н.е.

Висновки

1. На основі дослідження предметів колекції фондів ХОКМ відновлена історична хронологія розвитку і вдосконалення прядіння і ткацтва на території Нижнього Подніпров'я в період III – тисячоліття до н.е. – IV століття н.е.

2. Проведений аналіз впливу культури різних племен і народів, починаючи з племен ямної культури, на розвиток прядіння і ткацького ремесла в регіоні.

3. Дослідження проведені для використання в учбовому процесі при підготовці фахівців з технології і дизайну тканин, а також для розробки конкурентноздатного асортименту тканин десинаторами – художниками по тканинах.

Література:

1. Археологія Української РСР. Т.1.- К. : Наукова думка, 1971. – 263 с.
2. Абикулова М.И. Археологическая коллекция В.И. Гошкевича в фондах Херсонского областного краеведческого музея / М.И. Абикулова // Наукові записки. Херсонський краєзнавчий музей. – Херсон, 2010. – С.3 – 6.
3. Гаврилюк Н.А. Домашнее производство и быт степных скифов. / Н.А. Гаврилюк – К. : Наукова думка, 1989. – С. 82 – 86.
4. Археология СССР. Степи европейской части СССР в скифо-сарматское время. – М.: Наука, 1989.- 116 с.
5. Былкова В.П. Нижнее Поднепровье в античную эпоху (по материалам раскопок поселений) / В.П. Былкова. – Херсон: ХГУ, 2007. – 242 с.
6. Яценко С.А. Костюм ираноязычных народов древности и методы его историко-культурной реконструкции: дис ... докт. исторических наук : 24. 00. 01 / Яценко Сергей Александрович – М., 2002. – 116 с.
7. Г.Т. Ковпаненко. Сарматское погребение I в. н.э. на Южном Буге / Г.Т. Ковпаненко – К.: Наукова думка, 1986. – 135 с.
8. Археология СССР. Античные государства Северного Причерноморья. – М.: Наука, 1984. – 173 с.
9. Герцигер Д.С. Античные ткани в собраниях Эрмитажа. Памятники античного прикладного искусства / Д.С. Герцигер – Л.: Наука, 1973. – 149 с.

Автори дякують адміністрації Херсонського обласного краєзнавчого музею за надані археологічні та історичні експонати.